

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

Małgorzata Grzanka

polonistka, historyczka, adiunkt w Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie

Scenariusz warsztatów

Temat: „*Żyliśmy z jednej strony jak na wulkanie, z drugiej – jak w podróży*”. Wokół prób odtworzenia przestrzeni domowej w rzeczywistości gettovej Kraju Warty.

Poziom edukacyjny: klasa 8 szkoły podstawowej, szkoła ponadpodstawowa

Czas trwania zajęć: 2 godziny lekcyjne (2x45 min.)

Odniesienie do podstawy programowej:

Cele:

- poddanie refleksji ponadczasowych zagadnień egzystencjalnych i wartości humanistycznych, takich jak cierpienie, nadzieja, rodzina, dom;
- kształtowanie świadomości, że Holocaust był procesem złożonym, realizującym się również poprzez degradację życia codziennego;
- dostrzeżenie roli domu i rodziny w życiu każdego człowieka, bez względu na okoliczności i czas historyczny.

Metody dydaktyczne: praca z tekstem źródłowym, analiza i interpretacja fotografii, praca z zabytkiem archeologicznym, pogadanka, dyskusja

Formy pracy: zbiorowa

Środki dydaktyczne:

Teksty źródłowe:

- Relacja z getta we Włocławku, [w:] T. Kawski, *Żydzi kujawsko-dobrzyńscy w latach 1918-1950*, Toruń 2006, s. 257 [**Tekst źródłowy nr 1**];
- Relacja pt. „Kutno” spisano po czerwcu 1940 r., [w:] ARG, t. 9: *Tereny wcielone do Rzeszy: Kraj Warty*, oprac. M. Siek, Warszawa s. 10 [**Tekst źródłowy nr 27**];
- Protokół z rozkopania terenu za spichlerzem w ramach czynności śledztwa prowadzonego w sprawie zbrodni popełnionych w ośrodku zagłady w Chełmnie (fragment), [w:] *Świadectwa Zagłady. Obóz w Chełmnie nad Nerem. Getto wiejskie Czachulec*, wybór dok., wstęp Ł. Pawlicka-Nowak, Gdańsk 2014, s. 350–351 [**Tekst źródłowy nr 3**];
- **Inne teksty źródłowe:** NN, *Moja druga ucieczka z Łodzi*, ARG I 890, cyt. za: J. Leociak, *Codziennosc i niecodziennosc Zagłady*, [w:] *Literatura polska wobec Zagłady (1939-1968)*, pod red. S. Buryły, D. Krawczyńskiej, J. Leociaka, Warszawa 2012, s. 86; fragment wspomnienia Ireny Lieberman, Archiwum ŻIH, cyt. za: *Getto łódzkie. Litzmannstadt Getto 1940-1944*, pod red. J. Baranowskiego i S. M. Nowinowskiego, Łódź 2009, s. 47.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

**SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO**

ODNOśrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

Fotografie: **Fotografia historyczna nr 1** dokumentująca powstanie getta w Łodzi (ze zbiorów Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie), **Fotografia historyczna nr 2** dokumentująca życie codzienne z getcie Konstancja w Kutnie wykonana w drugiej połowie 1940 r. (autor Hugo Jaeger, za <https://wyborcza.pl>) **Fotografie nr 3 i 4** pokazujące zabytki archeologiczne (artefakty) pozyskane na terenie poobozowym w Chełmnie nad Nerem (pucharek kiduszowy, klucz, ze zbiorów Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem).

Przebieg zajęć:

I. Wprowadzenie

Pierwsze prześladowania ludności żydowskiej, do których dochodziło na okupowanych ziemiach polskich od pierwszych dni wojny, naraziły ją na wiele niebezpieczeństw, powodując, że nie tylko świat zewnętrzny niósł wiele zagrożeń. Także domy żydowskie, dotychczas chroniące swoich mieszkańców, przestały być azylami, zapewniającymi bezpieczeństwo fizyczne i mentalne. W wyniku realizacji kolejnych etapów niemieckiej polityki, dom zamieszkały przez rodzinę żydowską, wkrótce stracił swoją najważniejszą cechę – stałość. Przyczyniły się do tego wysiedlenia, które stały się częścią polityki germanizacyjnej realizowanej m.in. w Kraju Warty. Między listopadem 1939 r. a lutym 1940 r. z *Reichsgau Wartheland* wysiedlono ok. 140 tysięcy Żydów. Musieli oni w pośpiechu opuszczać swoje domy, mieszkania i przymusowo przenosić się do miejsc odległych i nieznanych.

- Nauczyciel odczytuje krótką, anonimową relację z Łodzi, ilustrującą doświadczenie tymczasowości i utraty domu towarzyszące przymusowo przesiedlanym.

Żyliśmy z jednej strony jak na wulkanie, z drugiej – jak w podróży. Mieliśmy część rzeczy spakowanych na wypadek rekwizycji mieszkania, część w plecakach i walizkach, na wypadek nagłego wyjazdu.

Źródło: NN, *Moja druga ucieczka z Łodzi*, ARG I 890, cyt. za: J. Leociak, *Codziennosc i niecodziennosc Zagłady*, [w:] *Literatura polska wobec Zagłady (1939-1968)*, pod red. S. Buryły, D. Krawczyńskiej, J. Leociaka, Warszawa 2012, s. 86.

- Rozważamy z młodzieżą kategorię domu. Pytamy, z jakimi wartościami, pojęciami może się kojarzyć.
(Bezpieczeństwo, rodzina, miłość, intymność, schronienie, azyl, stałość, pewność, obowiązki, czynności codzienne, budynek, miejsce zamieszkania, cztery kąty, dach nad głową, ognisko domowe, miejsce odpoczynku, wspólne zasiadanie do stołu, pokój, łóżko, przedmioty, posiłek, rzeczy osobiste)

II. Rozwinięcie

Przedmiotem naszych rozważań będą próby odtworzenia przestrzeni domowej, podejmowane przez uwięzionych w gettach Żydów. Tworzenie gett było następnym etapem polityki antyżydowskiej realizowanej na okupowanych ziemiach polskich od jesieni 1939 r. Wraz z ich utworzeniem sytuacja ludności żydowskiej gwałtownie się pogorszyła. Żydzi musieli przymusowo przenieść się do dzielnic zamkniętych, usytuowanych w najuboższych częściach miast, często bez bieżącej wody, ogrzewania, kanalizacji. Zmuszeni do życia w cudzych, przypadkowych, zatłoczonych mieszkaniach, które nie

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
NarodowegoSAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

były w stanie zaspokoić ich podstawowych potrzeb, podejmowali rozpaczliwe próby stworzenia choćby namiastki domu.

W odniesieniu do przestrzeni gettovej, kategorię domu będziemy rozważać w trzech płaszczyznach:

- Jako przestrzeń fizyczną i mentalną
- Jako przestrzeń, w której wykonuje się czynności codzienne/domowe
- Jako przestrzeń, w której istnieją przedmioty¹

PŁASZCZYZNA PIERWSZA

➤ *Dom jako przestrzeń fizyczna i mentalna*

- Prezentacja fotografii historycznej nr 1.
- Analizujemy wspólnie fotografię historyczną dokumentującą czas tworzenia getta w Łodzi, wykonaną na początku 1940 r., tuż przed jego całkowitym zamknięciem. Posługujemy się elementami metody trzech kroków opracowanej przez niemieckiego historyka sztuki Erwina Panofsky'ego:

opis preikonograficzny (to, co widzimy na pierwszy rzut oka)	<i>Jaką przestrzeń przedstawia fotografia?</i> <i>Jakie są jej elementy?</i> (miasto, ulica, piętrowe domy)
	<i>Co dzieje się w tej przestrzeni?</i> (np. ulica jest zatłoczona, jest na niej dużo ludzi, ruch odbywa się w dwóch kierunkach, ludzie przenoszą/przewożą rzeczy domowe, niektórzy rozmawiają, być może są też przypadkowi gapie, zwraca uwagę kobieta w białym futrze, pada gęsty śnieg)

¹ J. Leociak, *Codziennosc i niecodziennosc Zaglady*, s. 85.

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

<p style="text-align: center;">analiza ikonograficzna</p> <p>(próbujemy odczytać ukryte symbole, nazwać obiekty, odwołujemy się do naszej wiedzy)</p>	<p><i>Czy możemy zidentyfikować widoczne na fotografii osoby?</i></p> <p>(na podstawie oznakowania gwiazdą Dawida, które jest widoczne na ubraniach przedstawionych osób wiemy, że jest to ludność żydowska; sfotografowane osoby są w różnym wieku; kobiety, mężczyźni; ludzie idą pojedynczo i w grupach)</p> <p>Znając datę i miejsce wykonania fotografii oraz wydarzenie, które zostało za jej pomocą utrwalone, odczytujemy niezwykle ruch na ulicy jako wędrówkę między tworzonym gettem a domem, do którego jeszcze można wrócić po niezbędne rzeczy.</p>
--	---

<p style="text-align: center;">analiza ikonologiczna</p>	<p><i>Co może symbolizować prezentowana fotografia?</i></p> <p>(opuszczenie przez ludzi rodzinnych domów; wędrówkę, tułaczkę, wypędzenie; konieczność przeniesienia się do getta – miejsca obcego, nieznane i nieprzyjaznego; budowę nowego schronienia za murami dzielnicy zamkniętej; siłę rodziny; znaczenie przedmiotów, które wędrują razem z ludźmi; zabranie rzeczy jest niezbędne, żeby odtworzyć dom)</p>
---	--

- Spróbujemy nadać tytuł fotografii.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

**SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego.

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

- Nastrój zapisany na fotografii oddany został również w relacjach pozostawionych przez Żydów. Odwołujemy się do wspomnienia Ireny Lieberman, uwięzionej w getcie łódzkim, która tak zapamiętała moment tworzenia *Litzmannstadt Getto*:

Coraz więcej widać było ludzi z plecakami, walizkami, bagażami. Wszystko dążyło w jednym kierunku, miało jedną wytyczną, jeden cel. A tym celem była najbrudniejsza, najbrzydsza dzielnica miasta, niekanalizowana, pokryta kocimi łbami.

Źródło: Archiwum ŻIH, cyt. za: *Getto łódzkie. Litzmannstadt Getto 1940–1944*, pod red. J. Baranowskiego i S. M. Nowinowskiego, Łódź 2009, s. 47.

- Czytamy i analizujemy teksty źródłowe dokumentujące warunki panujące w mieszkaniach gettowych we Włocławku i w Kutnie (**karta pracy nr 1**).

PLASZCZYZNA DRUGA

➤ *Dom jako przestrzeń czynności*

- Relację z Kutna uzupełnia **zdjęcie historyczne nr 2**, które możemy analizować według wyżej przyjętej metody Ervina Panofsky'ego. Zdjęcie zostało wykonane późnym latem 1940 r., kilka miesięcy po utworzeniu getta. Jego autorem jest Hugo Jaeger, osobisty fotograf Adolfa Hitlera.

Uczniowie pracując w parach/ za pomocą burzy mózgów próbują określić:

kto jest na pierwszym planie; jakie elementy tworzą drugi plan; czy jest to przestrzeń otwarta czy zamknięta; jak zachowują się fotografowani; jakie czynności wykonują; jakie funkcje pełni miejsce, w którym przebywają; jakich czynności dokonano, aby przystosować ten skrawek przestrzeni do „nowego” życia; jakie jest znaczenie przedmiotów; jakie jest znaczenie czynności codziennych w getcie i czy łatwo było je wykonywać w ekstremalnych warunkach dzielnic „zamkniętych”.

Podpowiedź dla nauczyciela:

Na fotografii widzimy starszych ludzi: kobietę i mężczyznę. Mężczyzna wydaje się pozować do zdjęcia, patrzy w obiektyw aparatu, lekko się uśmiecha, widać oznakowanie gwiazdą Dawida; kobieta, pochylona nad kuchenką polową, przygotowuje posiłek, herbatę, napar? I to na niej skupia się uwaga fotografującego i oglądającego zdjęcie. Są na zewnątrz, w przestrzeni chaotycznej, nieuporządkowanej, złożonej z przypadkowych elementów. Betonowym destruktom architektonicznym nadano nowe funkcje, adoptują je jako kuchenkę, półki. Zwracają uwagę garnki, miski, czajnik, które wydają się najważniejsze, ponieważ umożliwiają przygotowywanie posiłków i ich spożywanie. Suszy się pranie. Pomimo ekstremalnych warunków panujących w getcie podejmuje się próbę oswojenia zajmowanej przestrzeni, poprzez jej uporządkowanie, nadanie nowych funkcji i wykonywanie dalej domowych czynności. Codzienna rutyna jest niezbędna, aby zachować pozory normalności i próbować odtworzyć atmosferę domu z jej

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

ODNOśrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

bezpieczeństwem, prywatnością, swojskością, własnością, obecnością najbliższych. Każda czynność wymaga jednak ogromnego wysiłku. Kobieta dalej jest patronką domowego ogniska.)

PLASZCZYZNA TRZECIA

➤ *Dom jako przestrzeń przedmiotów*

- Z życiem codziennym związane są zwykle przedmioty, umożliwiające wykonywanie prostych czynności, ale i pamiątkowe, sentymentalne, związane z kultem religijnym oraz zabawki. Razem ze swoimi właścicielami część z nich trafiła do gett, tam dalej pełniły swoje funkcje albo zyskały nowe znaczenia. To nie był jednak koniec drogi. Ich właściciele, deportowani następnie do obozów zagłady, zabrali ze sobą znów rzeczy najpotrzebniejsze i najbardziej wartościowe. Tam zostały zrabowane albo wrzucone do ognia, by spłonęły i aby wraz z nimi zniknął wszelki ślad po ich właścicielach.
- Czytamy z uczniami **tekst źródłowy nr 3** – fragment Protokołu z rozkopania części terenu poobozowego w Chełmnie nad Nerem². Zastanawiamy się, jakiego rodzaju przedmioty zostały pozyskane w trakcie śledztwa.
- Uczniowie tworzą/proponują znaczenia związane z przedmiotami–artefaktami, należącymi niegdyś do ofiar niemieckiego obozu zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, pozyskanymi w trakcie badań archeologicznych na terenie poobozowym, a dzisiaj znajdujących się w kolekcji Muzeum–Miejsca Pamięci w Chełmnie. Uczniowie pracują w parach/grupach.
- Zastanawiamy się, czym jest przedstawiony przedmiot, jakie spełniał funkcje w domu, dlaczego został zabrany przez jego właściciela, co wspólnie symbolizuje?

Przedmioty do analizy: klucz, pucharzek kidszowy (**fotografie nr 3–4**). Opis przedmiotów w **materiale pomocniczym nr 1**

Podpowiedź dla nauczyciela:

Przedmioty te mają szczególne znaczenie, bo ich właściciele to ofiary Holokaustu, są zatem znakami pamięci i jednocześnie dowodami zbrodni. W kontekście Holokaustu każda tego rodzaju „pamiątka” ma swoją historię, symbolizuje konkretną ludzką tragedię. Analizując tego typu przedmioty, musimy znać okoliczności historyczne z nimi związane. Przedmioty te możemy również postrzegać jako znaki nadziei, bo przecież ich właściciele zabrali je ze sobą, wierząc, że gdzieś rozpoczną nowe życie, a przedmioty dalej będą pełniły swoje funkcje.

III. Podsumowanie

Holokaust oznaczał nie tylko deportacje do obozów zagłady i śmierć w komorach gazowych. Zagłada Żydów realizowała się również poprzez utratę domu, rozłąkę rodzin, codzienne uciążliwości związane z niemożnością realizacji czynności domowych czy konieczność ich wykonywania

² W ramach czynności śledczych prowadzonych w trakcie pierwszego powojennego śledztwa w sprawie ośrodka śmierci Kulmhof dokonano rozkopania części terenu poobozowego w Chełmnie. Odsłonięto wówczas jedną z tzw. jam śmietnikowych. W czasie funkcjonowania ośrodka załoga obozowa niszczyła w jamach, uznane za bezwartościowe, przedmioty osobiste należące do ofiar. Po eksploracji dokonanej podczas śledztwa, w 1945 r. powstał wyżej prezentowany protokół.

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

w ekstremalnych warunkach dzielnic zamkniętych. Niezależnie od okoliczności i miejsc życie nie mogło istnieć bez obowiązków i przedmiotów, za pomocą których próbowano oswoić rzeczywistość niezrozumiałą i chaotyczną. Zatem opowieść o Holokauście, to również opowieść o życiu.

Bibliografia i inspiracje:

Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy, t. 9, *Tereny wcielone do Rzeszy: Kraj Warty*, Warszawa oprac. M. Siek, Warszawa 2012.

Chełmno. Rzeczy ostatnie, red. A. Grzegorzczak, M. Maruszkina, M. Zając, Chełmno 2016.

Getto łódzkie. Litzmannstadt Getto 1940-1944, pod red. J. Baranowskiego i S. M. Nowinowskiego, Łódź 2009.

Kawski T., *Żydzi kujawsko-dobrzyńscy w latach 1918-1950*, Toruń 2006.

Literatura polska wobec Zagłady, (1939-1968), pod red. S. Buryły, D. Krawczyńskiej, J. Leociaka, Warszawa 2012.

Nowicki W., *Dno oka. Eseje o fotografii*, Wołowiec 2010.

Sulej K., *Rzeczy osobiste. Opowieść o ubraniach w obozach koncentracyjnych i zagłady*, Warszawa 2020.

Ślady Holokaustu w imaginariuszu kultury polskiej, red. J. Kowalska-Leder, Paweł Dobrosielski, I. Kurz, M. Szpakowska, Warszawa 2017.

Świadectwa Zagłady. Obóz w Chełmnie nad Nerem. Getto wiejskie Czachulec, wybór dok., wstęp Ł. Pawlicka-Nowak, Gdańsk 2014

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

**SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO**

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

KARTA PRACY NR 1

Przeczytaj poniższe teksty i odpowiedz na pytania.

Tekst źródłowy nr 1

Relacja z getta we Włocławku³

W maleńkim pokoiku stały cztery łóżka, długi stół i piecyk żelazny. Stół był wciśnięty pomiędzy dwa łóżka, na których się siadało, na trzecim łóżku piętrzyła się pościel, ubrania, walizki, jakieś zawiniątka, a na czwartym łóżku zawsze ktoś leżał chory. Na tej kilkumetrowej przestrzeni mieszkali ich dziewięć osób.

Relacja z Włocławka, [w:] T. Kawski, *Żydzi kujawsko-dobrzyńscy w latach 1918-1950*, Toruń 2006, s. 257.

1. Jak wyglądało typowe mieszkanie w getcie?
2. Jakie funkcje musiało spełniać?

Tekst źródłowy nr 2

Relacja z getta w Kutnie

Obóz nasz mieścił się na terytorium nieczynnej cukrowni. Nie miała ona niemal wcale lokali mieszkalnych (kilka izb, w których mieszkali kiedyś robotnicy, zajęli najbogatsi i najwplywowsi), tak że ogół skazany był na mieszkanie pod gołym niebem lub w barakach, które sobie wybudowano z... mebli. Całe getto było otoczone zasiekami z drutu i pilnowane dniem i nocą przez uzbrojonych Niemców. Ci brali jednak łapówki i można było bez większych trudności wszmuglowywać żywność i sprzedawać towary.

Sytuacja pogorszyła się o wiele, gdy zaczęła się przybliżać zima. Mieszkać pod gołym niebem lub w rozległych wilgotnych halach fabrycznych było niemożliwością, stłoczono więc wszystkich w barakach tak, że przypadało 20 osób na dwumetrowej szerokości pokoi. I wówczas wpadliśmy w jakieś okropne błędne koło: takie natłoczenie ludzi spowodowało wybuch rozmaitych epidemii. Chcąc uniknąć ich rozszerzenia poza getto, Niemcy zamknęli je szczelniej i dokładniej, uniemożliwiając w ten sposób sprowadzanie żywności. Spowodowało to głód i zwiększyło naturalnie liczbę zachorowań, wskutek czego zaczęto pilnować obozu jeszcze bardziej itd. Koniec końców śmiertelność wzrosła do 40 osób tygodniowo (około 28 % rocznie!). Proszę sobie teraz wyobrazić życie w tych warunkach: szpital przepełniony, wielu chorych przebywa po mieszkaniach i zaraża innych. W ciasnych, natłoczonych izdebkach, gdzie łóżko jest zarazem stołem, suszy się bieliznę (gór do wieszania nie ma), pierze się, gotuje itp. Do tego dochodzi brak opału i żywności i nieuniknione w takich warunkach rozluźnienie moralności i zepsucie obyczajów, dochodzące do rozpusty na oczach wszystkich.

³ Getto we Włocławku zostało utworzone na terenie dzielnicy Rakutówek, jednej z najuboższych w mieście, wiosną 1940 r. Na początku przebywało tam ok. 3 tys. osób. Mężczyzn wywieziono do obozów pracy. W getcie, przed jego likwidacją, przebywali głównie starcy oraz kobiety z dziećmi. Getto zlikwidowano w kwietniu 1942 r., kiedy jego więźniów deportowano do obozu zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem.

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

Źródło: *Relacja pt. „Kutno” spisano po czerwcu 1940 r.*, [w:] *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 9: *Tereny wcielone do Rzeszy: Kraj Warty*, oprac. M. Siek, Warszawa 2012, s. 107.

1. W jakiej przestrzeni zostało utworzone getto w Kutnie i jak to wpłynęło na sytuację jego więźniów?
2. Jakie warunki mieszkaniowe panowały na terenie getta *Konstancja* w Kutnie?
3. W jaki sposób więźniowie getta nadają przestrzeni, w której przebywają, pozory domowości?

Tekst źródłowy nr 3

Przeczytaj tekst źródłowy i odpowiedz na pytania:

1945 r., po wrześniu, Chełmno – Protokół z rozkopania terenu za spichlerzem w ramach czynności śledztwa prowadzonego w sprawie zbrodni popełnionych w ośrodku zagłady w Chełmnie.

Źródło: *Świadectwa Zagłady. Obóz w Chełmnie nad Nerem. Getto wiejskie Czachulec*, wybór dok., wstęp Ł. Pawlicka-Nowak, Gdańsk 2014, s. 350–351.

[...]

Na głębokości około 1,5 metra natrafiono na warstwę złożoną z rozmaitego rodzaju odpadków i spalonych przedmiotów, jak np. rondli, garnków, łyżek, noży, widelców, woreczków z żywnością itp. W czasie rozkopania wspomnianej warstwy dokonano zdjęć fotograficznych za pośrednictwem fotografa Komendy Powiatowej M.O.

Wydobyto: około 24 200 łyżek, których wygląd wskazuje na to, że były one w ogniu, około 4500 par nożyczek, 2500 widelców i ponadto duże ilości noży, obcęgow, maszynek do strzyżenia, okularów i wszelkiego rodzaju żelastwa. Niemal wszystkie wydobyte przedmioty wskazują swoim wyglądem na to, że były w ogniu.

1. Jakiego rodzaju przedmioty zostały pozyskane w trakcie śledztwa?
2. Do kogo należały?
3. Dlaczego próbowano je zniszczyć?

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

Material pomocniczy nr 1

Pucharek kiduszowy – opis

Srebrny pucharek kiduszowy, zdobiony grawerunkiem w postaci motywów geometrycznych i przedstawieniem budynków. Zdobienia na brzuścu nawiązują do popularnych w XIX/XX w. form zdobniczych tego rodzaju naczyń na terenie wschodniej Europy – łączenia motywów roślinno-geometrycznych, przeplatanych widokami architektonicznymi. Kielich kiduszowi używany jest w domach w celach rytualnych podczas świąt, m.in. przed rozpoczęciem kolacji szabasowej bądź innej uroczystości, kiedy to nad kielichem wina odmawiana jest modlitwa błogosławieństwa.

Metal/srebro, grawerunek, wym.: 14x7 cm, jama 3

Klucz – opis

Metalowy klucz z tzw. piórkiem, zdobiony okrągłym zakończeniem.

Stal, wym. 12,5x0,5 cm, jama 1

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

**SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO**

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

Fotografia nr 1, Organizacja getta w Łodzi, początek 1940 r.

Fotografia nr 2, Getto w Kutnie, 1940 r.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

**SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego.

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

Fotografia nr 3 Klucz. Ze zbiorów Muzeum w Chełmnie nad Nerem

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

**SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego.

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

Fotografia nr 4. Pucharek kiduszowy. Ze zbiorów Muzeum w Chełmnie nad Nerem.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

**SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego.